

Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

*Присвячений засновнику журналу доктору економічних наук,
професору, Заслуженому діячу науки і техніки України
Ірині Ткачук із нагоди ювілею*

Актуальні проблеми розвитку економіки регіону

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

Випуск 20

ЮВІЛЕЙНИЙ

Том 2

**Івано-Франківськ
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
2024**

Засновник і видавець Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника.

Журнал видається з 2005 року 1 раз на рік у 2-х томах змішаними мовами: українською, польською, англійською.

Включено до переліку фахових видань України (Постанови Президії ВАК України № 1-05/1 від 18.01.2007 р. і № 1-05/2 від 10.03.2010 р., наказ Міністерства освіти і науки України від 09.03.2016 № 241).

Включено до категорії «Б» (наказ Міністерства освіти і науки України від 24.09.2020 №1188).

Спеціальності, за якими видання публікує наукові праці: 051, 281, 292, 071, 072, 073, 075.

Журнал входить до таких вітчизняних та міжнародних бібліотечних та баз даних: Національна бібліотека України ім. В.Вернадського, Google Scholar, Ulrich's Periodicals Directory, Directory of Research Journals Indexing, Index Copernicus, ResearchBib, DOAJ, Crossref, WorldCat.

СКЛАД РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Михайлишин Л.І. (гол.редактор) – д.е.н., професор, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна;
Щур Р.І. (заст. гол. редактора) – д.е.н., професор, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна;
Криховецька З.М. (відп.секретар) – к.е.н., доцент, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна;
Плень І.І. (технічний секретар) – к.е.н., доцент, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна;
Kisiel Roman – dr hab., prof., prof. zw. nauki ekonomiczne (polityka gospodarcza), University of Warmia and Mazury in Olsztyn, Польща;
Paresashvili Nino – Ph.D., Associate Professor, Doctor of Economics, Ivane Javakishvili Tbilisi State University, Грузія;
Tavares Jean Max – Ph.D., Postdoctoral in Economics, Professor (Full), Pontificia Universidade Católica de Minas Gerais, Бразилія;
Jantoiń-Drozdowska Elżbieta – dr. hab., prof., Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Польща;
Dodu-Gugea Larisa – PhD, Associate Professor, Academy of Economic Studies of Moldova, Молдова;
Левандівський О.Т. – д.е.н., професор, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна;
Буртняк І.В. – д.е.н., професор, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна;
Шеленко Д.І. – д.е.н., професор, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна;
Баланюк І.Ф. – д.е.н., професор, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна;
Матковський П.С. – д.е.н., професор, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна;
Сас Л.С. – д.е.н., професор, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна;
Василюк М.М. – д.е.н., професор, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна;
Пилипів Н.І. – д.е.н., професор, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна;
Лещук Г.В. – д.е.н., професор, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна;
Зварич О.І. – д.е.н., доцент, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна;
Благуя І.І. – д.е.н., професор, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна;
Гонга О.І. – д.е.н., професор, НУ «Чернігівська політехніка», Україна;
Мацук З.А. – д.е.н., професор, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, Україна;
Стежко Н.В. – д.е.н., професор, Державний податковий університет, Україна;
Бондарчук Н.В. – д. держ. упр., професор, Дніпровський державний аграрно-економічний університет, Україна;
Лисяк Л.В. – д.е.н., професор, Університет митної справи та фінансів, Україна;
Мариненко Н.Ю. – д.е.н., професор, Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Україна;
Бочко О.Ю. – д.е.н., професор, Національний університет «Львівська політехніка», Україна;
Калініна С.П. – д.е.н., професор, Інститут підготовки кадрів Державної служби зайнятості, Україна;
Вівчар О. І. – д.е.н., професор, Західноукраїнський національний університет, Україна;
Махсма М.Б. – д.е.н., професор, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», Україна;
Орлів М.С. – д. держ. упр., доцент, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, Україна;
Журба І.С. – д.е.н., професор, Хмельницький національний університет, Україна;
Корчєвська Л.О. – д.е.н., професор, Херсонський національний технічний університет, Україна;
Дзюба П.В. – д.е.н., професор, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна;
Васильківський Д. М. – д.е.н., професор, Хмельницький національний університет, Україна;
Корж М. В. – д.е.н., професор, Державний торговельно-економічний університет, Україна;
Рибчук А. В. – д.е.н., професор, Дрогобицький державний педагогічний університет ім. Івана Франка
Тюхтенко Н. А. – д.е.н., професор, Херсонський державний університет, Україна;
Лема Г. В. – к.е.н., доцент, НУ «Львівська політехніка», Україна;
Ломачинська І. А. – д.е.н., доцент, Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова, Україна;
Коровчук Ю. І. – к.е.н., доцент, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна;
Когут-Ференс О. І. – к.е.н., доцент, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна;
Захарова О.В. – к.е.н., доцент, Маріупольський державний університет, Україна;
Вакун О.В. – к.е.н., доцент, Західноукраїнський національний університет, Україна;
Онищук С.В. – д. держ. упр., професор, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, Україна;
Родіонова Т.А. – к.е.н., доцент, Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова, Україна;
Кропельницька С.О. – к.е.н., доцент, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна.
Серняк О.І. – к. держ. упр., доцент, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, Україна;
Савош Л. В. – к.е.н., доцент, Луцький національний технічний університет, Україна.

Адреса редакційної колегії: 76018, Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, тел. (0342) 752391, e-mail: arper2005@gmail.com

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ : науковий журнал. Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2024. Вип. 20. Т. 2. 396 с.

До наукового журналу "Актуальні проблеми розвитку економіки регіону" увійшли статті, у яких розглядаються теоретичні аспекти дослідження про блем економіки регіону; фінансово-кредитні проблеми формування виробничих відносин регіонального рівня, проблеми економічного й соціального розвитку регіонів України.

Для науковців, викладачів вищих закладів освіти й науки, аспірантів і студентів.

© Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2024

References

1. Bochko, O., Bachynska, M., Grynkevych, S., and O. Ryndzak. "Determinants influencing socially vulnerable population of Ukraine during the Russo-Ukrainian war." *Studia Regionalne i Lokalne*, no. 2 (92), 2023, pp. 23-34.
2. Kuzior, A., Kostenko, A., Sotnyk, I., Tulyakov, O., and M. Podmanytska. "Socioeconomic sustainability and the solidarity economy formation under the war conditions in Ukraine." *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*, no.5(52), 2023, pp. 256-267.
3. Lykholat, S., Rozko, N., and O. Mulska. "Labor market of Ukraine in the conditions of intensification of migration population processes." *Scientific journal "Economics, Entrepreneurship, Management."* vol. 7, no. 1, 2020, pp. 25-34.
4. "Analytical and statistical information." State Employment Service, www.dcz.gov.ua/analytics/view. Accessed 03 Mar. 2024.
5. Bochko, O. Yu. "Development of the labor market of the Transcarpathian region. in a crisis situation." *Actual problems of the economy*, no. 2, 2010, pp.180-186
6. Vasylytsiv, T., Levytska, O., & O. Rudkovskiy. "Structural disproportions and imbalances of the labor market of the regions of the Carpathian region of Ukraine in the conditions of war: trends, threats, orientations of the policy of stabilization and use of opportunities." *Economy and society*, no. 37, 2022, <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-37>
7. Restoration of the labor market in Ukraine in war conditions: regional aspects. National Institute of Regional Studies, niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/vidnovlennya-rynku-pratsi-v-ukrayini-v-umovakh-viyny-rehionalni. Accessed 22 Mar. 2024.
8. "Survey of the American Chamber of Commerce in Ukraine and Citi Ukraine. Doing business in wartime Ukraine. September 2023." *American Chamber of Commerce*, chamber.ua/wp-content/uploads/2023/09/AmCham-Citi-Survey_Doing-... Accessed 12 Mar. 2024.
9. *Social vulnerability of the population of the Carpathian region of Ukraine: state, challenges, mitigation scenarios: electronic scientific and analytical edition*, edited by T. G. Vasylytsiva.. Lviv, 2023, chrome-extension://efaidnbmnnibpcajpcglefindmkaj/<https://ird.gov.ua/irdp/p20230035a.pdf>. Accessed 09 Mar. 2024.
10. Cheryomukhina, O., and Y. Chalyuk. "The labor market during the war: state and prospects." *Economy and society*, no.46, 2022, <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-24>. Accessed 12 Mar. 2024.

УДК: 331.3

doi: <https://doi.org/10.15330/apred.2.20.50-61>

Тахтарова К. А.¹, Чернова А. М.²

РОЗВИТОК СИСТЕМИ БЕЗПЕРЕРВНОГО НАВЧАННЯ ЯК ДРАЙВЕРУ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОГО ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ УКРАЇНИ

Маріупольський державний університет
Міністерство освіти і науки України,
кафедра економіки праці,
вул. Преображенська, 6, м. Київ,
03037, Україна,
тел.: (0629) 58-74-84

¹e-mail: k.takhtarova@mdu.in.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8670-3211>

²e-mail: antonina.chernova@mdu.in.ua
ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-9624-3662>

Анотація. Стаття спрямована на дослідження системи безперервного навчання в Україні та визначення шляхів його розвитку. Неперервність навчання, вважається основою формування людини в якості конкурентоспроможного людського капіталу. Через створення та розвиток системи безперервної освіти людині потрібно надати академічну свободу для того, щоб мати можливість самостійно обирати напрям, методи, стратегії, способи і засоби навчання, щоб адаптуватись до

змін у суспільстві та на ринку праці. Метою дослідження є удосконалення теоретико-методологічних основ системи безперервної навчання як пріоритетного напрямку щодо задоволення потреб ринку праці у кваліфікованих кадрах. Під час дослідження були використані діалектичний та логічний методи, спостереження, аналізу, синтезу, методи системного підходу для класифікації чинників, що впливають на формування та розвиток системи безперервного навчання; метод теоретичного моделювання. Відповідно завданням матеріали проведеного дослідження можуть надати можливість подальшому вивченню аспектів розвитку вітчизняної системи безперервного навчання як чинника поствоєнної стабілізації ринку праці України. Стаття висвітлює теоретичні підходи щодо розвитку людського капіталу, формуванню системи безперервного навчання та професійної підготовки, бо навчання впродовж життя є складною категорією і може бути розглянута з різних точок зору. Розвиток системи безперервного навчання в Україні є важливим завданням як на державному рівні, так і на рівні корпорацій та підприємств. Безперервне навчання необхідне, оскільки дозволяє особистості адаптуватись до змін на ринку праці, розвивати нові навички та підтримувати конкурентоспроможність у сучасному світі, де технології та вимоги змінюються швидко. Безперервне навчання сприяє підвищенню творчості, розширенню кругозору та когнітивних навичок і допомагає у вирішенні глобальних викликів. Наукова новизна отриманих результатів: шляхом узагальнення основних тенденції розвитку вітчизняної системи безперервного навчання розроблено структурно-логічну модель системи безперервного навчання в Україні, в якій представлено її як множину взаємозалежних елементів, що створені для формування конкурентоспроможного людського капіталу щодо забезпечення економічного і соціального прогресу суспільства. В практичному застосуванні це може сприяти ефективному та інноваційному професійному навчанню.

Ключові слова: система безперервного навчання, людський капітал, професійний розвиток, корпоративний навчальний центр, формальне та неформальне навчання, етапи процесу професійного становлення, конкурентоспроможність.

Takhtarova K. A.¹, Chernova A. M.²

DEVELOPMENT OF THE SYSTEM OF CONTINUOUS EDUCATION AS A DRIVER OF THE FORMATION OF THE COMPETITIVE HUMAN CAPITAL OF UKRAINE

Mariupol State University
Ministry of Education and Science of Ukraine,
Department of Labor Economics,
Preobrazhenska str., 6, Kyiv,
03037, Ukraine,
tel.: (0629) 58-74-84

¹ e-mail: k.takhtarova@mdu.in.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8670-3211>

² e-mail: antonina.chernova@mdu.in.ua
ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-9624-3662>

Abstract. The article is aimed at researching the system of continuous education in Ukraine and determining ways of its development. Continuity of learning is considered the basis of human formation as a competitive human capital. Through the creation and development of the system of continuous education, a person needs to be given academic freedom in order to be able to independently choose the direction, methods, strategies, methods and means of learning in order to adapt to changes in society and the labor market. The purpose of the study is to improve the theoretical and methodological foundations of the continuous education system as a priority direction in meeting the needs of the labor market in qualified personnel. During the research, dialectical and abstract-logical methods, observation, analysis, synthesis, methods of the system approach were used to classify factors affecting the formation and development of the continuous education system; method of theoretical modeling. According to the task, the materials of the conducted research can provide an opportunity for further study of aspects of the development of the domestic system of continuous education as a factor in the post-war stabilization of

the labor market of Ukraine. The article highlights theoretical approaches to the development of human capital, the formation of a system of continuous learning and professional training, because lifelong learning is a complex category and can be considered from different points of view. The development of the system of continuous education in Ukraine is an important task both at the state level and at the level of corporations and enterprises. Continuous learning is essential because it allows individuals to adapt to changes in the labor market, develop new skills and maintain competitiveness in today's world, where technology and requirements change rapidly. Continuous learning promotes creativity, expands horizons and cognitive skills and helps in solving global challenges. The scientific novelty of the obtained results: by summarizing the main trends of the development of the domestic system of continuous learning, a structural-logical model of the system of continuous learning in Ukraine was developed, in which it is presented as a set of interdependent elements created for the formation of competitive human capital to ensure the economic and social progress of society. In practical application, this can contribute to effective and innovative vocational training.

Key words: system of continuous training, human capital, professional development, corporate training center, formal and informal training, stages of the process of professional formation, competitiveness.

Вступ. Формування людського капіталу відбувається за рахунок доступної робочої сили, її кваліфікації та якості освітніх інститутів. Економіка України не може функціонувати та розвиватись без достатньо високих інвестицій в освіту та без формування у працездатного населення необхідності у постійному безперервному навчанні (life-long learning), щоб відчувати свою конкурентоспроможність на ринку праці. Знання та вміння створюють додану вартість для економіки кожної країни та доходи для власників бізнесу, тому в процесі навчання (формального та неформального) і створюється якісний людський капітал.

Важливий внесок у розробку та аналіз проблем, пов'язаних з вивченням передумов виникнення та розвитку терміну безперервного навчання та конкурентоспроможного людського капіталу внесли вчені О.В. Баніт [1], О.А. Грішнова [2], С. М Калаур , М.М. Карпенко [3], С.П. Ланська [4], Н.Г.Ничкало, І.Ф. Прокопенко [5], П. Таланчук [6] та ін. Але, зазначимо, що питання актуальності безперервного навчання в Україні, у розрізі підвищення професійної компетентності персоналу, потребує подальшого розгляду. Враховуючи природу даного поняття, його спрямованість на постійне освоєння сучасних технологій та нових знань, сферою застосування безперервності у навчанні виступає саме навчання протягом життя та підвищення кваліфікації кадрів.

Постановка завдання. Метою дослідження є удосконалення теоретико-методологічних основ системи безперервної навчання як пріоритетного напрямку щодо задоволення потреб ринку праці України у кваліфікованих кадрах. Під час дослідження були використані діалектичний та логічний методи, методи спостереження, аналізу, синтезу, системного підходу для класифікації чинників, що впливають на формування та розвиток системи безперервного навчання; метод теоретичного моделювання. В процесі виконання дослідження поставлено завдання узагальнити основні тенденції розвитку вітчизняної системи безперервного навчання та запропонувати структурно-логічну модель системи безперервного навчання в Україні.

Результати. Загально визнано, що накопичення людського капіталу є одним із головних важелів економічного зростання та ключовим фактором соціального добробуту суспільства.

Для кожної людини безперервне навчання - це процес навчання та задоволення її когнітивних запитів та духовних потреб, розвитку здібностей та можливостей у мережі навчальних закладів різних форм власності або завдяки самоосвіті. У чому полягає його сутність розглянемо на рисунку 1.

Рис. 1. Сутність безперервного навчання*

Fig.1. The essence of continuous learning*

*Джерело: складено авторами на основі [1]

Метою безперервного навчання є навчання та розвиток особистості як у періоди її фізичного та соціально-психологічного дозрівання, стабілізації життєво важливих сил та можливостей, а також у періоди старіння, коли завдання компенсації втрачених сил і можливостей виходять на перший план.

Генеруючий фактор безперервного навчання - це суспільна потреба в постійному розвитку кожної особистості. Саме цим і визначається діяльність багатьох навчальних структур: основних та паралельних, базових та додаткових, державних та громадських (соціальних), формальних та неформальних. Їх взаємозв'язок та взаємозалежність, взаємне підпорядкування за рівнями, координація за орієнтацією та об'єктивністю перетворює всі ці структури в єдину систему [1].

Єдність цілей безперервного професійного розвитку через неперервну освіту і специфічні завдання кожної її складової органічно поєднуються з її різноманітністю та варіативністю типів освітніх закладів, інноваційних форм навчання, навчальних технологій та форм державно-суспільного управління. І все це сприяє *формуванню конкурентоспроможного людського капіталу щодо забезпечення економічного і соціального прогресу суспільства.*

До об'єктів/суб'єктів системи безперервного навчання можна віднести:

1. Безперервність освіти особи:

- можливості навчатись формально (в освітніх установах різного рівня акредитації), неформально (сертифіковані курси, тренінги, цифрова освіта, університети третього віку, тощо), інформально (самоосвіта);

- результатом безперервного навчання стають:

1) рівень власної кваліфікації, професійної майстерності;

2) підйом рівнів та ступенів професійної освіти;

3) зміна профілю освіти, відповідно до можливостей і потреб людини та до соціально-економічних умов у суспільстві (зміни профілю спеціальності).

2. Освітні процеси (програми). Безперервність в освітньому процесі характеризується оновленням та удосконаленням освітніх програм формальних та неформальних закладів освіти, спадкоємністю змісту освітньої діяльності щодо потреб суспільства та економіки країни.

3. Освітні установи. Комплекс освітніх установ державних, приватних і громадських закладів освіти, що забезпечують організаційну і змістовну єдність і

наслідувальний зв'язок всіх ланок освіти, який створює простір освітніх послуг, здатних задовольнити всю безліч освітніх потреб людини, окремого регіону, суспільства в цілому та забезпечують прагнення особистості до самоосвіти та розвитку протягом всього життя.

Щоб уявити собі систему безперервного навчання, потрібно розібрати поняття процесу професійного розвитку.

Становлення людини, яка хоче мати професійний фах, нерозривно пов'язане з її професійним самовизначенням. О. В. Винославська [7] відзначає, що професійне самовизначення – це «визначення людиною себе щодо вироблених у суспільстві і прийнятих цією людиною критеріїв професіоналізму. Одна людина вважає критерієм професіоналізму просто приналежність до професії або здобування спеціальної освіти, відповідно і себе оцінює з цих позицій; інша людина вважає, що критерієм професіоналізму є індивідуальний творчий внесок у свою професію, збагачення своєї особи засобами професії, відповідно з цієї вищої «планки» людина інакше себе самовизначає і самореалізує».

Процес професійного становлення та розвитку, безперервний для суспільства в цілому, для окремого члена суспільства представлено на рисунку 2. Він складається з послідовних етапів, цілі яких є самостійними, але взаємопов'язаними, та засобами їх досягнення.

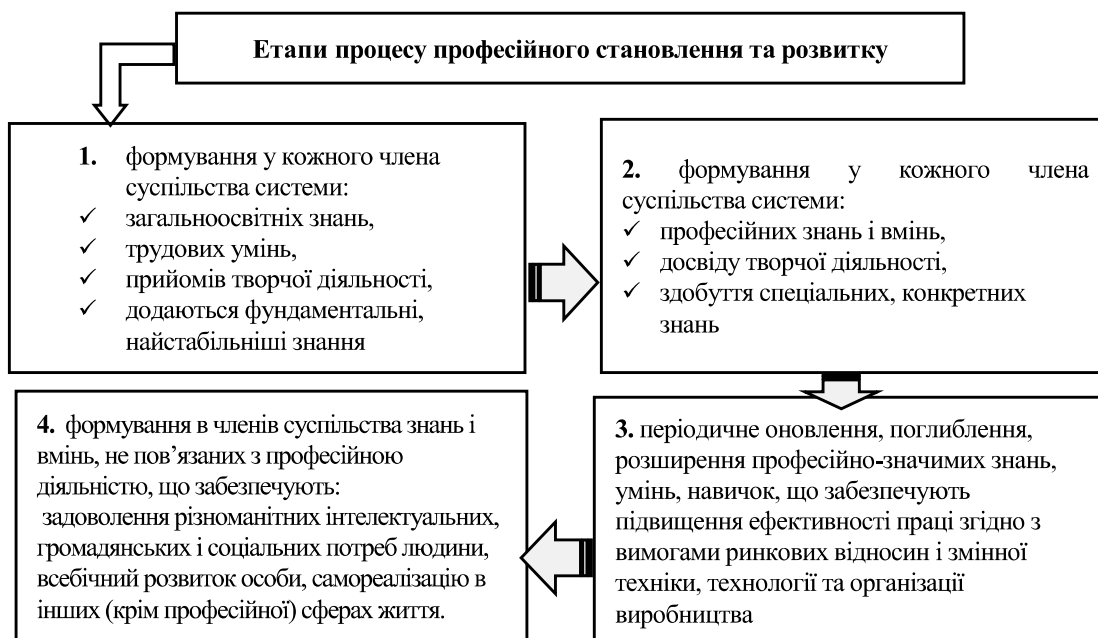

Рис. 2. Процес професійного становлення та розвитку*
Fig.2. The process of professional formation and development*

*Джерело: складено авторами на основі [1]

Підсумовуючи різноманітність викладених підходів до визначення сутності понять «освіта», «професійна освіта», «безперервна освіта», «безперервне навчання», «професійний розвиток» можна стверджувати, що [4, с.53]: «безперервний професійний розвиток – процес послідовного розширення професійних знань, удосконалення практичних вмінь і навичок, підвищення професійної майстерності людини з метою випереджальної підготовки до повноцінної та ефективної участі в професійній і суспільній діяльності в умовах економічної системи, що постійно розвивається. Побудована за принципом безперервності система професійного розвитку дозволить суспільству забезпечувати своєчасну та якісну підготовку і перепідготовку кваліфікованих фахівців».

Входження освітньої політики України до Болонського процесу та реформування освіти формують запит на навчання протягом життя, а саме, на неперервну (безперервну)

освіту, яка проголошена ключовою для розвитку людини XXI століття в умовах глобалізаційних процесів.

Можна стверджувати, що [8, с.51] «безперервна освіта в Україні являє собою особливий тип освіти, який базується на індивідуальній ініціативі до максимального розвитку інтелектуального потенціалу фахівця, через систему навчальних закладів, приватних послуг, Інтернет – технологій, відповідно до потреб власного та професійного розвитку, спрямований на постійне оновлення професійних знань з метою підвищення рівня професійної компетентності. Вигоди від такої освіти є очевидними, якщо оцінити вартість постійно поновлюваних знань в сучасному суспільстві».

Процес функціонування та розвитку галузі освіти держава вимагає державного регулювання та державного управління.

І. Колодій дає таке визначення державної освітньої політики [9, с 236]: «планомірно організована діяльність та відповідно цілісна, комплексна система заходів державних інституцій щодо цілеспрямованого управління освітньою галуззю з метою її оптимізації, повноцінного функціонування та розвитку».

Загальним інструментарієм державного регулювання освіти є наступні групи методів:

– адміністративно-правові (нормативно-правові та адміністративні акти, які регулюють діяльність освітньої галузі, забезпечують якість освіти, виконують функцію планування, моніторингу та контролю, аналізу та прогнозування);

– економічні (формують систему фінансового забезпечення та економічного функціонування галузі освіти).

Нормативно-правове регулювання включає сукупність широкого законодавчого та нормативного забезпечення освітньої галузі, що гарантує та забезпечує її функціонування на макро-, мезо- та мікрорівнях.

На макрорівні розглядаються базові міжнародні та загальнонаціональні законодавчо-нормотворчі акти. Так, право на освіту для кожної людини регулюється на міжнародному рівні в Декларації прав людини (ст. 26) [10], Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права ООН, Конвенції про боротьбу з дискримінацією у сфері освіти, Спільній декларації міністрів освіти Європи «Європейський простір у сфері вищої освіти». Цими документами світ визнає освіту як одне із основних прав людини та підтверджує важливість підтримки освіти на міжнародному рівні.

Право на освіту на вищому рівні законодавства України задекларовано у Конституції України (ст. 53 про обов'язковість повної загальної середньої освіти) [11]: «держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних закладах освіти; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і здобувачам освіти». Не менш важливими є стратегічні документи: Національна доктрина розвитку освіти, Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року.

На мезорівні – до основоположних нормативно-правових актів у сфері освіти України відносимо:

-Закон України «Про освіту» [12], кардинально видозмінений в 2017 році та який розкриває основні положення щодо змісту, структури, основних провайдерів та суб'єктів освіти, стандартів та систем якості, суб'єктів управління та контролю і їх повноважень.

-тематичні закони по рівнях освіти: «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про вищу освіту»;

-укази Президента України в контексті розвитку освітньої галузі, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, інші нормативно-правові акти центральних органів виконавчої влади, тощо.

На мікрорівні: норми (відповідні вимогам попередніх двох рівнів), які встановлюють заклади освіти та освітні провайдери для регулювання своєї діяльності (положення, укази, інструкції, розпорядчі документи тощо).

З боку державного регулювання освіти контроль за її якістю здійснюється різноманітними способами та органами (АКУ, НАЗЯВО, інші комісії). Якість освіти забезпечується завдяки наступним інструментам:

- стандартизація;
- ліцензування освітньої діяльності;
- інституційна акредитація;
- акредитація освітніх програм;
- громадська акредитація;
- зовнішнє незалежне оцінювання результатів навчання;
- моніторинг якості освіти;
- інституційний аудит;
- сертифікація працівників;
- атестація педагогічних працівників
- громадський нагляд, тощо.

Фінансове регулювання з боку держави знаходиться в досить тісному взаємозв'язку з фінансовим забезпеченням галузі освіти (державним та позадержавним).

Основними способами фінансового забезпечення освіти в Україні є:

- пряме фінансування,
- дотації та субвенції,
- проектне /грантове фінансування,
- кошти юридичних осіб,
- кошти фізичних та юридичних осіб (добровільна безповоротна допомога),
- кошти фізичних осіб (плата за освітні послуги),
- кредитні кошти.

Слід відмітити, що і у секторі недержавного фінансування здійснюється опосередковане державне регулювання: визначаються основні правила діяльності фізичних та юридичних осіб, їх розрахунків, оподаткування та звітність. Щодо міжнародної допомоги держава регулює:

- форму розрахунків (в національній валюті),
- звітність за отримані кошти тощо.

Бюджетний кодекс України (БКУ) є основним законодавчим документом, що регулює та визначає розмежування бюджетних видатків на освіту.

Але, основною перевагою безперервної освіти перед звичайною є процес постійного збільшення інтелектуального надбання, в якого доволі довгий строк використання. А головне, що ці надбання знань залишаються у людини, незважаючи на будь які обставини.

Статтею 8 Закону України «Про освіту» [12] визначено зміст трьох видів освіти, які необхідні для забезпечення повноти реалізації права особи на освіту упродовж життя, – *формальної, неформальної та інформальної*. Визначення, сформульовані в Законі, узгоджені з відповідними термінами Міжнародної стандартної класифікації освіти МСКО (ISCED) 2011 року, що використовується Інститутом статистики ЮНЕСКО як стандарт для порівняння національних систем освіти у статистичних дослідженнях.

Згідно з Законом України «Про освіту»[12], *формальна освіта* – це освіта, яка здобувається за освітніми програмами відповідно до визначених законодавством рівнів освіти, галузей знань, спеціальностей (професій) і передбачає досягнення здобувачами освіти визначених стандартами освіти результатів навчання відповідного рівня освіти та здобуття кваліфікацій, що визнаються державою.

Неформальна освіта – це освіта, яка здобувається, як правило, за освітніми програмами та не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням професійних та/або присудженням часткових освітніх кваліфікацій.

Інформальна освіта (самоосвіта) – це освіта, яка передбачає самоорганізоване здобуття особою певних компетентностей, зокрема під час повсякденної діяльності, пов'язаної з професійною, громадською або іншою діяльністю, родиною чи дозвіллям.

Результати навчання, здобуті шляхом неформальної та/або інформальної освіти, визнаються в системі формальної освіти в порядку, визначеному законодавством. Законодавство України виділяє два види неформальної освіти: позашкільна освіта та післядипломна освіта. Разом з тим існує багато інших форм неформальної освіти, наприклад, у формі онлайн-курсів, тощо.

Ключовим викликом для системи освіти є створення порядку визнання результатів неформальної освіти, а також інформальної освіти (часто вживають термін «інформальне навчання» відповідно до МСКО) у системі формальної освіти з метою здобуття освітніх чи професійних кваліфікацій (ч. 5 ст. 8 Закону). Міністерство освіти і науки України підготувало алгоритм визнання результатів навчання, здобутого шляхом неформальної та/або інформальної освіти закладами фахової передвищої, вищої освіти. (Проект Постанови КМУ «Про затвердження Положення про акредитацію кваліфікаційних центрів» (розроблено НАК)) [13, с.246], який означає, що кваліфікаційні центри за певною методологією можуть присвоювати професійні кваліфікації незалежно від того, у якій формі здобувалася освіта/

Постійні зміни в технології та інформатиці потребують безперервного навчання персоналу. Для компанії більш ефективно та економічно застосувати навчання для своїх співробітників ніж залучення нового персоналу. Застосовуючи систему безперервного навчання, *компанія* може гарантувати більшу відповідність структури працівників структурі робочих місць, враховуючи перелік усіх вимог до працівників. Тому розвиток корпоративного персоналу здійснюється підприємством самостійно, незалежно від інших організацій. В ринкових умовах значно розширились функції підприємств у сфері розвитку персоналу. Система підготовки, підвищення кваліфікації й перепідготовки працівників, по-перше, повинна швидко реагувати на зміни потреб підприємства в робочій силі, по-друге, - надати працівникам можливість завдяки навчанню підвищувати свій професійний рівень, відповідно враховуючи їх інтереси.

Тому, система розвитку персоналу має бути гнучкою, яка здатна змінювати зміст, методи та організаційні форми за потреби виробництва і ситуації, на ринку праці і включати певні напрями:

- розробка стратегії щодо навчання кваліфікованого персоналу;
- оцінка потреби у навчанні працівників у контексті спеціальностей та професій;
- вибір форм та методів професійної підготовки персоналу;
- фінансове підґрунтя для всіх видів навчання у потрібній сумі;
- вибір програмного забезпечення та методологічної та логістичної підтримки процесу навчання як важливої умови його якості.

Розглянемо систему корпоративної освіти, яка є складною динамічною системою неперервної професійної освіти в організації, яка усвідомила свої конкурентні переваги та особистісні цінності для кожного працівника. Ця система навчання спрямована на досягнення задач стратегії розвитку бізнесу в напрямі формування й просування бренду організації. Усім співробітникам відомі визначені цілі (корпоративні й особисті), вони їх знають і приймають. Розвитком людського капіталу в таких організаціях займаються окремі відділи з розвитку та навчання персоналу, фахівці, менеджери з навчання, координатори, навчальні центри підприємств, корпоративні університети й академії (приклад: академія ДТЕК).

В останнє десятиліття з'явився новий напрям як внутрішньофірмове навчання. Під цим поняттям розуміють передусім підготовку персоналу, що здійснюється за освітніми програмами додаткової професійної освіти на території організації, за рахунок її засобів і в її інтересах [5, с.125].

Другий напрям – бізнес-освіта. Стрімке підвищення вимог до професійних і підприємницьких компетентностей змушує бізнес віднаходити нові технології навчання, що дозволяють підвищувати рівень ефективності професійної діяльності та сприяють адаптації до постійних змін на ринку праці.

Мета отримання нових специфічних знань базується на розумінні того, що [14, с. 128] «знання сьогодні є джерелом не лише конкурентоздатності, але й прибутку. У зв'язку з цим у бізнес-освіті використовуються сучасні технології та методи навчання, орієнтовані на практичну спрямованість навчання, що передбачає максимальне їх використання в реальній виробничій ситуації і виражається в зміні поведінки працівників, підвищенні продуктивності праці. Пріоритетом такого навчання є не отримання великого обсягу знань, а підвищення ефективності діяльності організації».

Бізнес-освіта спрямована на дипломованих фахівців, які займають управлінські посади, але прагнуть розширити свій професійний світогляд. Найвідоміші програми міжнародних бізнес-шкіл: MBA, INSEAD, IMD, London Business School, IESE та ін.

Глобальне збільшення тривалості життя і старіння населення ставить перед кожним суспільством завдання щодо вирішення цієї демографічної проблеми, яка в повній мірі пов'язана з політичними, економічними, культурними та освітніми інституціями. За статистикою, у нас вчиться 10 зі 100 людей старших за 40 років, тимчасом як у Німеччині цей показник – 40, а в Швеції – 60 осіб. Кількість дорослих людей, які бажають отримати освітні послуги, щороку буде збільшуватися.

Програми навчання для людей третього віку (від 55 років) – це освітній напрям, який інтенсивно розвивається як у нашій країні, так і за кордоном. В Україні, кількість людей віком понад 65 років -15,6%. Наша країна входить до тридцятки країн світу з найстарішою віковою категорією населення, однак, ця проблема не вирішується належним чином через політичні, економічні і соціальні причини [5, с.505].

Тому створення університетів третього віку, яке почалося в Україні ще з 2009 року («Школа 50+» НУА м. Харків, при Львівському державному університеті фізичної культури, тощо), набирає обертів, та передбачає навчання людей похилого віку за кількома напрямками відразу: від вдосконалення навичок роботи з сучасною технікою до вивчення права та іноземних мов. Завданням цих університетів є залучення осіб літнього віку до активного суспільного життя, надання освітніх послуг, збереження фізичного, психічного та духовного здоров'я цієї вікової верстви населення [15, с.53].

Цифровізація освітньої сфери є одним із ключових, пріоритетних напрямів інтенсифікації розвитку системи освіти. На рівні МОН сформовано окремий вектор освітнього менеджменту, який передбачає централізовану координацію освітніх ІТ-проектів, комплексне узгодження їхніх концепцій та дорожніх карт.

В Україні відкрито безліч можливостей навчатися в цифровому форматі, створено достатньо освітніх платформ, таких як HUMAN ШКОЛА, НОВІ ЗНАННЯ, ЄДИНА ШКОЛА, MOODLE, GOOGLE CLASSROOM, PROMETHEUS, ED-ERA, iLEARN, LEARNINGAPPS.

Для всіх, хто хоче поглибити свої цифрові навички (школярів, студентів, батьків та дітей, людей літнього віку) створено цифровий портал Дія.Цифрова освіта. Зокрема, на порталі зареєструвалися на навчання цифрових навичок понад 800 000 українців, понад 200 000 осіб – у Всеукраїнській школі онлайн, що є складовою частиною проекту Дія. Цифрова освіта; 1,8 млн. українців пройшли навчання на курсах, більше 2,5 млн. сертифікатів отримали студенти платформи. Дія.Освіта для всіх використовує різні форми навчання: освітні серіали, тести, стимулятори, гайди, вебінари, подкасти, тощо.

Для представлення загальної картини системи безперервного навчання в Україні розглянемо її структурно-логічну модель (рис. 3).

Рис. 3. Структурно-логічна модель системи безперервного навчання та професійного розвитку*

Fig.3. Structural and logical model of the system of continuous training and professional development*

*Джерело: складено авторами

Висновки. Узагальнюючи всі перераховані вище форми і методи освіти та навчання, можна представити їх як систему безперервного навчання в Україні та визначити її як множину взаємозалежних елементів, яка створена для формування конкурентоспроможного людського капіталу щодо забезпечення економічного і соціального прогресу суспільства.

Таким чином, розвиток кожної ланки освіти: дошкільної, початкової, базової, професійно-технічної, вищої та всіх форм подальшої освіти дорослої людини протягом усього її життя є пріоритетом особистого розвитку.

1. Баніт О.В. Професійний розвиток персоналу в системі неперервної освіти дорослих. Київ, 2015. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32310635.pdf> (дата звернення: 02.05.2024).
2. Грішнова О.А. Людський, інтелектуальний і соціальний капітал України: сутність, взаємозв'язок, оцінка, напрями розвитку. *Соціально-трудова відносина: теорія та практика*. 2014. № 1 (7). С. 34–42.
3. Карпенко М.М. Освіта протягом життя як чинник людського розвитку. НІСД. URL : <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/osvita-protyagom-zhittya-yak-chinnik-lyudskogo-rozvitku> (дата звернення: 02.05.2024).
4. Ланська С.П. Система безперервного професійного розвитку працівників: актуалізація та етапи формування в Україні. *Причорноморські економічні студії*. Випуск 36 (2). Одеса, ПНДІ економіки та інновацій, 2018. С.52-56.
5. Освіта дорослих: світові тенденції, українські реалії та перспективи : монографія / за заг. ред. акад. Н.Г. Нічкало, акад. І.Ф. Прокопенка. Інститут педагогічної освіти та освіти дорослих імені І. Зязюна НАПН України, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди. Харків: ФОП Бровін О.В., 2020. 546 с.
6. Таланчук П. Навчання протягом життя – серцевина сучасного освітнього процесу. Київ, *Університет «Україна»*. 2014. 79 с. URL: <http://vnz.org.ua/statti/7038-navchannja-protjagom-zhyttja-sertsevyna-suchasnogo-osvitnogo-protsesu-petro-talanchuk> (дата звернення: 02.05.2024).
7. Винославська О. В. Психологія: навч. посіб. для студ. вузів / ред. О.В. Винославська. Київ, ІНКОС. 2005. 352 с.
8. Історія педагогіки : навч. посіб. / заг. ред.. Г. В. Троцько. Харків, Харк. нац. пед. ун-т, 2008. 545 с.
9. Колодій І. С. Сучасні тенденції державної освітньої політики України. *Проблеми та перспективи розвитку економіки і підприємництва та комп'ютерних технологій в Україні* : зб. тез доповідей XI наук.-практ. конф. м. Львів, 30.03 – 04.04.2015 р. Львів, 2015. С 235-239.
10. Загальна Декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 02.05.2024).
11. Конституція України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 02.05.2024).
12. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL : https://osvita.ua/legislation/law/2231/#google_vignette (дата звернення: 02.05.2024).
13. Освіта в Україні: виклики та перспективи: інформаційно-аналітичний збірник. Київ. 2020, 293 с. URL.: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2020/metod-zbirka-osvita-ta-covid-2020.pdf> (дата звернення: 02.05.2024).
14. Баніт О. В. Розвиток людського капіталу в системі корпоративної освіти. *Системи професійного розвитку менеджерів у транснаціональних корпораціях досвід Німеччини і Польщі* : монографія. Київ, ДКС- Центр, 2018. С.124-129.
15. Тахтарова К.А. Університет третього віку як драйвер розвитку глобального ринку праці. Матеріали круглого столу «Глобалізація ринку праці: виклики для України». 17 грудня 2020 року, ІПК ДСЗУ м. Київ. С.51-53.

References

1. Banit, O.V. "Professional development of personnel in the system of continuing adult education." Core, core.ac.uk/download/pdf/32310635.pdf. Accessed 02 May 2024.
2. Grishnova, O.A. "Human, intellectual and social capital of Ukraine: essence, relationship, assessment, directions of development." *Social and labor relations: theory and practice*, no. 1 (7), 2014, pp. 34–42
3. Karpenko, M.M. "Education throughout life as a factor of human development." NISS, niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/osvita-protyagom-zhittya-yak-chinnik-lyudskogo-rozvitku. Accessed 02 May 2024.
4. Lanska, S.P. "The system of continuous professional development of employees: actualization and stages of formation in Ukraine." *Black Sea Economic Studies*, issue 36 (2), 2018, pp.52-56.
5. *Adult education: world trends, Ukrainian realities and prospects: monograph*, edited by N.G. Nichkalo, I.F. Prokopenko. Kharkiv, FOP Brovin O.V., 2020.
6. Talanchuk, P. *Learning throughout life is the core of the modern educational process*. Kyiv, "Ukraine" University. 2014. vnz.org.ua/statti/7038-navchannja-protjagom-zhyttja-sertsevyna-suchasnogo-osvitnogo-protsesu-petro-talanchuk. Accessed 02 May 2024.
7. Vynoslavka, O. V. *Psychology: teaching. manual for students universities*, edited by O.V. Vynoslavka. Kyiv, INKOS. 2005.

8. *History of pedagogy: education. manual*, edited by H. V. Trotsko. Kharkiv, Khark. national ped. University, 2008.
9. Kolodiy, I. S. "Modern trends of the state educational policy of Ukraine." *Problems and prospects of the development of the economy and entrepreneurship and computer technologies in Ukraine: coll. theses of reports of the 11th Science-Pract. conf. Lviv, March 30 - April 4, 2015*. Lviv, 2015, pp. 235-239.
10. General Declaration of Human Rights. Adopted and proclaimed by resolution 217 A (III) of the UN General Assembly of December 10, 1948. Osvita.ua, osvita.ua/legislation/law/2231/#google_vignette. Accessed 02 May 2024.
11. Constitution of Ukraine. Verkhovna Rada of Ukraine, zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text. Accessed 02 May 2024.
12. On education: Law of Ukraine dated September 5, 2017 No. 2145-VIII. Osvita.ua, osvita.ua/legislation/law/2231/#google_vignette. Accessed 02 May 2024.
13. Education in Ukraine: challenges and prospects: informational and analytical collection. Kyiv, 2020, <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2020/metod-zbirka-osvita-ta-covid-2020.pdf>. Accessed 02 May 2024.
14. Banit, O. V. "Development of human capital in the system of corporate education." *Systems of professional development of managers in transnational corporations, the experience of Germany and Poland: monograph*. Kyiv, DKS-Center, 2018, pp.124-129.
15. Takhtarova, K.A. "The university of the third age as a driver of the development of the global labor market." *Materials of the round table "Globalization of the labor market: challenges for Ukraine". December 17, 2020*. Kyiv, IPC DSZU, pp. 51-53.

УДК 336

doi: <https://doi.org/10.15330/apred.2.20.61-68>

Ярова Ю. М.

ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Вінницький навчально-науковий інститут економіки
Західноукраїнського національного університету,
кафедра фінансів, банківської справи та страхування,
вул. Гонте, 37, Вінниця,
21000, Україна,
тел.: 097-740-22-59,
e-mail: yarovaya.yuliana@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0334-7264>

Анотація. У статті досліджено сутність фінансової грамотності, визначено її сучасний стан та вплив на соціально-економічні процеси в умовах сучасного розвитку.

Ця наукова стаття присвячена вивченню взаємозв'язку між рівнем фінансової грамотності населення та економічним розвитком країни. Ця тема набуває все більшої актуальності в сучасному світі. Зокрема, в статті досліджується роль освіти, інформаційних технологій та інших факторів у формуванні фінансових навичок та умінь серед населення. Метою даної статті є дослідження теоретичних аспектів фінансової грамотності населення та безпосередній вплив фінансової грамотності населення на економічний розвиток країни. Дослідження проводилося з використанням таких методів дослідження, як метод наукових абстракцій, метод порівняння та економічного аналізу і синтезу. Аналіз світового досвіду підтверджує беззаперечну необхідність фінансової грамотності населення країни, що дасть змогу поліпшити не лише добробут громадян, а й сприятиме стабільності та економічному розвитку держави. Фінансова грамотність населення в сучасному світі стає ключовим фактором успішного економічного розвитку держави. Фінансова грамотність населення безпосередньо впливає на економіку країни на різних рівнях, недостатня фінансова грамотність може призвести до споживчого боргу, втрати фінансової безпеки, збільшення рівня банкрутств і ризиків для фінансової системи. Висока фінансова грамотність населення сприяє розвитку економіки, збільшенню заощаджень населення та розвитку підприємництва. Здатність громадян розуміти та ефективно використовувати фінансові ресурси з